

TRADIČNÍ ČESKÉ LÉTO

ilustrace Josef Lada

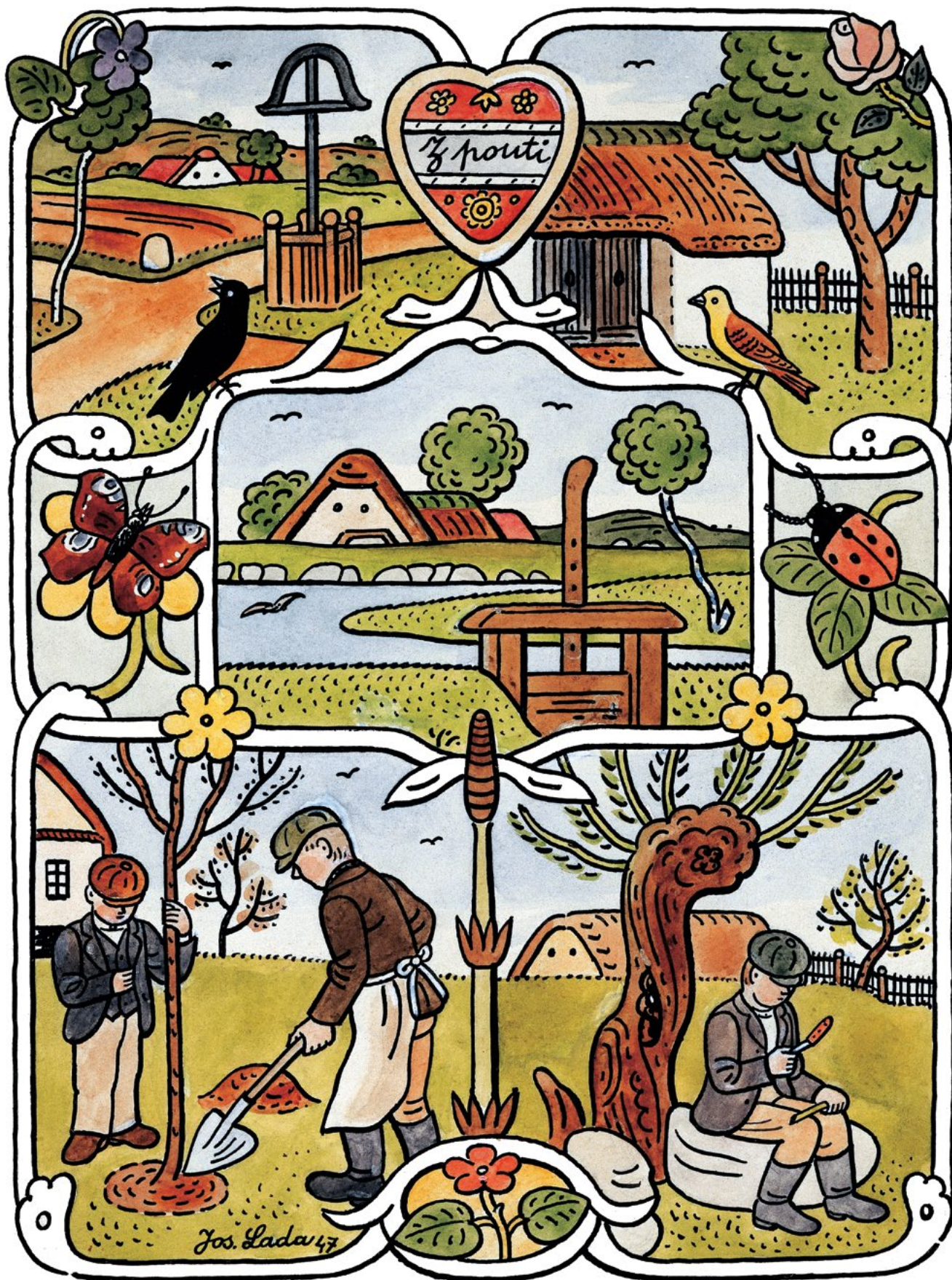
zvyky

říkadla

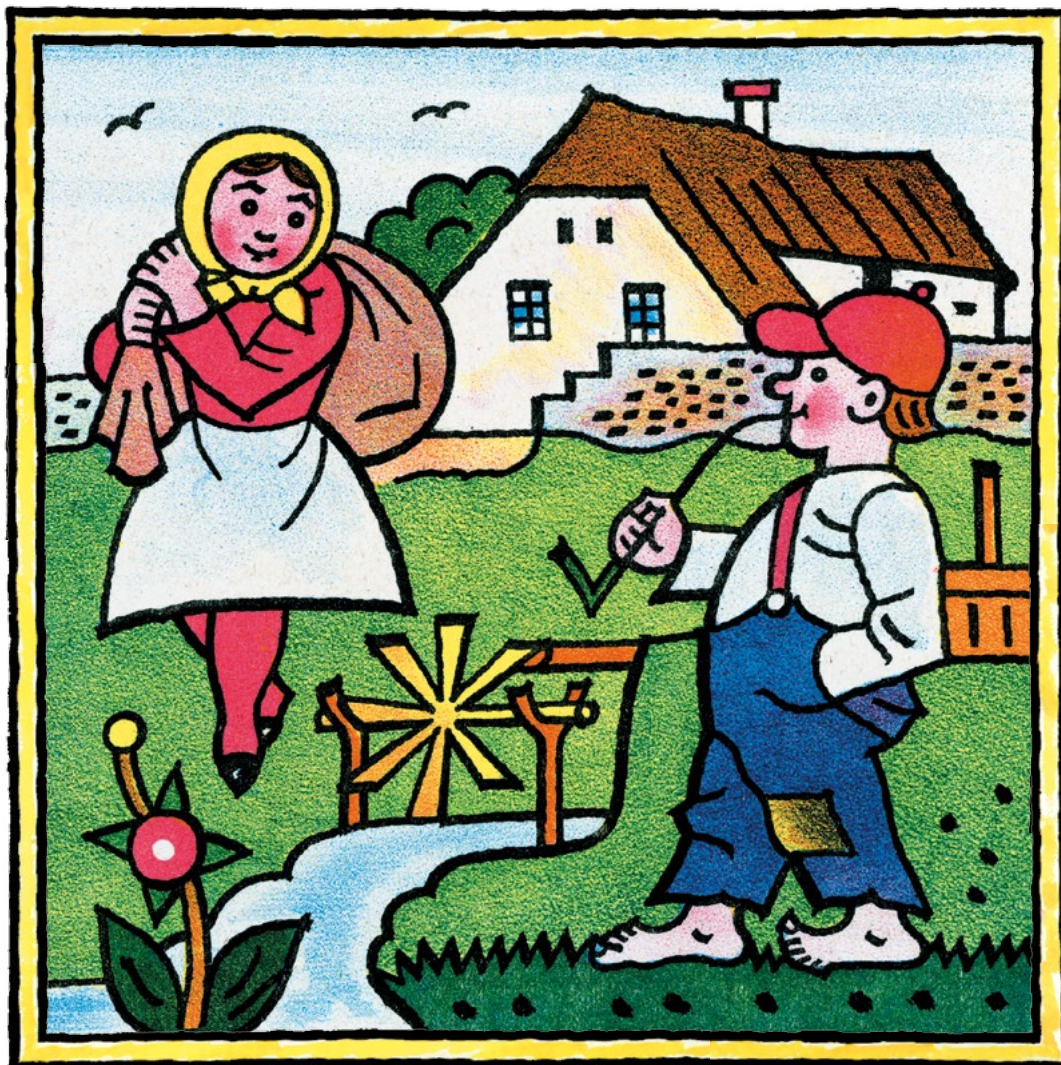

písničky

TRADIČNÍ ČESKÉ LÉTO

ilustrace Josef Lada

Proč ten jetelíček roste u vody,
proč k nám můj hošíček,
proč k nám nechodí?

Snad k nám zase cestu najde,
až ten jetel kosou zajde,
jetel ten jetel, jetelíček u vody.

Žalo děvče, žalo trávu,
u panského suchopáru.
Jak nažala, ohlédla se,
kde Janeček koně pase.

Pase on je na dolině,
na té mladé jatelině.
Jezte, koně, však je dobrá,
moje milá je podvodná.

U těch našich dvířek,
u těch našich vrat,
zpívá tam slaviček
za noc kolikrát.

On tam pěkně zpívá,
jen se to rozlíhá,
u těch našich dvířek
za noc kolikrát.

LÉTO

Léto je jedno ze čtyř ročních období. V této době jsou nejvyšší teploty i nejdelší dny.

Astronomické léto začíná letním slunovratem (21. června) a končí podzimní rovnodenností (22. nebo 23. září). V této knížce se děti seznámí s meteorologickým létem, které zahrnuje měsíce: **červen, červenec, srpen**.

Léto a s ním sluncem zalitá krajina vybízí k letním radovánkám. Děti se těší na prázdniny, jahody se šlehačkou, náušnice z třešní, sladké meruňky, oblíbenou zmrzlinu, skotačení ve vodě, hraní si v přírodě, sbírání malin nebo borůvek v lese i na dobrodružné výlety. Touto knihou připomeneme dětem nejen oblíbené české svátky, tradice, zvyky, obyčeje, ale i nejznámější lidová říkadla a písničky, které se vztahují právě k tomuto oblíbenému ročnímu období.

Léto, léto už je tady,
pojdme všichni do zahrady,
roste tráva zelená,
mám ji až po kolena.

Červen třešně maluje,
po jahodách voní,
se špačky se rozdělíme
stejně jako vloni.

Léto, léto přiletělo,
na zelenou louku,
lištička se zatočila
v lese na palouku.

Červenec a srpen hřejí
na horách i u peřejí.
V tiché tůni pod strání
nejlepší je koupání.

Leze ráček po potoce,
leze ráček po řece,
leze zpátky, nohy krátký
a přece nám uteče.

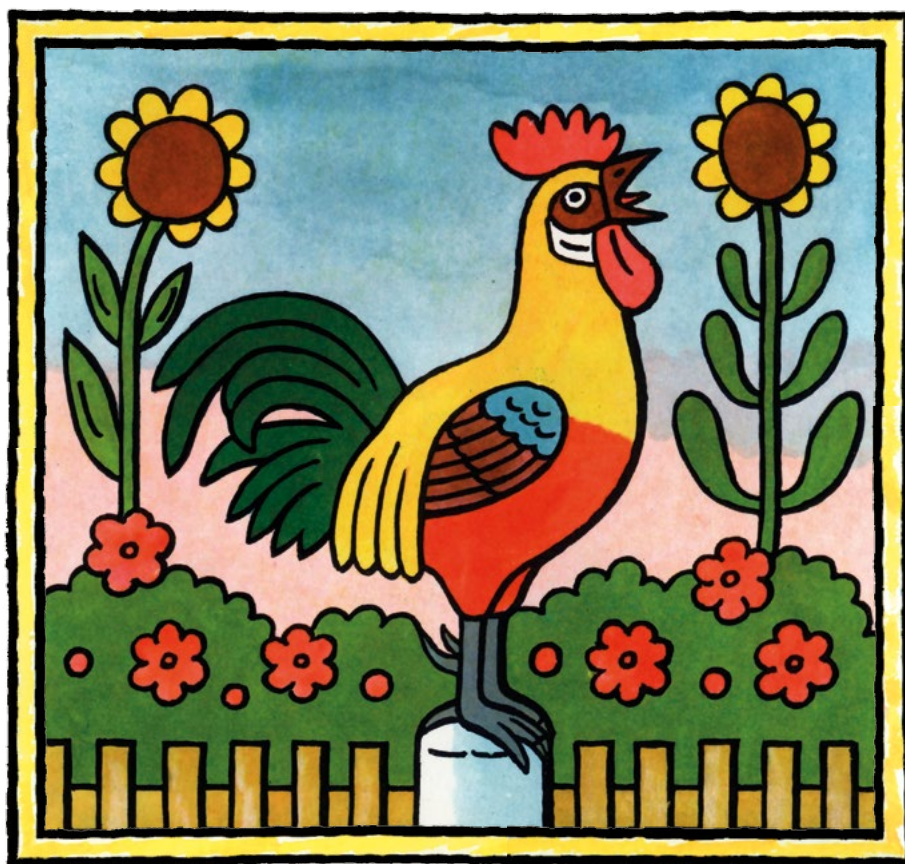
Jos. Lada
41.

LETNICE

50. den po Božím hodu velikonočním

Letnice (Svatodušní svátky, Rozálie) jsou pohyblivé svátky a každý rok připadají na jiné datum, které závisí na termínu Velikonoc. Slaví se padesát dní od Božího hodu velikonočního, tedy deset dní po Ježíšově nanebevstoupení. Svatodušními svátky si připomínáme seslání Ducha svatého na apoštoly a Ježíšovy učedníky, který je obdařil zcela mimořádnými schopnostmi.

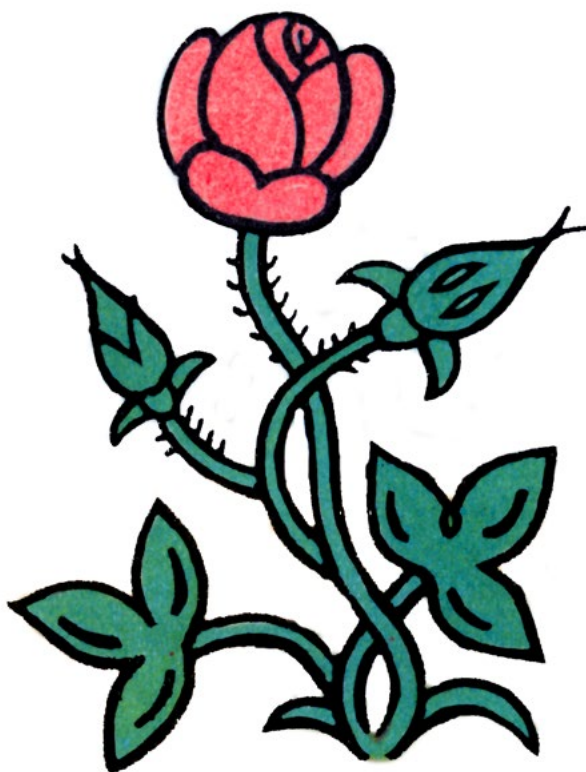
Latinské pojmenování Letnic pochází ze slova *pentecoste*, což znamená padesátý den velikonoční slavnosti. V křesťanství jsou Velikonoce svátkem vzkříšení Ježíše a Letnice svátkem seslání Ducha svatého. A právě Svatodušními svátky vrcholí padesátidenní oslava Velikonoc a končí jimi celé velikonoční období.

O Letnicích už měli hospodáři na polích zaseto, práce na chvíli ustaly, snad každé stavení zdobily pivoňky, na zahradách voněly růže. Začínal čas slavností a vítání nadcházejícího léta.

Letnice se slavily od sedmé neděle velikonoční (svatodušní neděle) do pondělí (svatodušní pondělí). Sobota před těmito oslavami byla celá ve znamení velkého úklidu. Hospodyňky pilně uklízely a krášlily svá stavení i jejich okolí čerstvou zelení. Tradičně se domy zdobily čerstvými zelenými větvíčkami, nejčastěji březovými nebo bukovými.

O **Božím hodu svatodušním** (svatodušní neděli) se dávaly zelené větvíčky do váz a hospodyňky je postavily na okno nebo ve světnici na stůl. To proto, aby se na nich mohl pohodlně usadit Duch svatý, který prý vždy přilétal v podobě holubice. Zelené ratolesti měly také přinést do domu štěstí a ochránit dobytek i pole před pohromou. Všechny oltáře v zemi byly bohatě zdobeny různobarevnými květy, a to převážně růžemi.

Svatodušní pondělí bylo vždy ve znamení tradičních bujarých oslav, lidových zvyků, tance a zpěvu i velkých hostin. O Letnicích se vyháněl dobytek ze stájí, obcházela se pole, čistily se studánky a ve vesnicích projížděly jízdy králů nebo procházely královničky.

Ve městech se lidé bavili oblíbenou soutěží „střelba ku ptáku“. Na dlouhou dřevěnou tyč – bidlo – se upevnil dřevěný pták, na kterého se střílelo z pušky. Kdo ptáka sestřelil jako první, byl jmenován „ptačím králem“. Po vyhlášení vítěze následovala tradiční lidová slavnost s velkou hostinou.

Pověry, zvyky

V předvečer svatodušní neděle hoši procházeli vesnicí a mohutně práskali bičem, aby hlasitým rachotem zahnali zlé síly a čarodějnice.

Protože Letnice byly hlavním svátkem pastýřů, každý z nich se snažil vyhnat dobytek na pastvu co možná nejdříve. A ten, který se opozdil, byl terčem velkého posměchu ostatních.

Lidové pranostiky

*Prší-li o svatém Duše,
bývá po něm málo suše.*

O svatém Duše chod' ještě v kožuše.

*Když o svatém Duše prší,
seno se v létě neusuší.*

*Len vysetý o svatém Duše se dobře zvede,
protože Petruška ráda přede.*

OBCHŮZKY KRÁLOVNIČEK

K tradičním letnicovým zvyklostem patřily slavnostní průvody královniček (králek, králenek), kterými si lidé chtěli naklonit přírodu. Jednalo se o dívčí obdobu chlapecké jízdy králů. Královničky procházely za zpěvu a tance vesnicí, ustrojené v kráľenských krojích. Říkalo se, že které stavení navštíví, tam se bude dobře dařit po celý rok. Na obchůzce rozdávaly posvěcené zelené ratolesti ovázané červenou stuhou, které měly obdarovanému hospodářství zajistit bohatou úrodu a dobytek ochránit od nemocí.

Na šatech královniček vždy převažovala bílá barva, na znamení čistoty, a nesměl na nich chybět červený doplněk, který symbolizoval život. Královna byla po celou dobu obchůzky schovaná pod baldachýnem z velkého červeného šátku, který ji chránil před sluncem či deštěm. Na hlavě vždy měla velkou korunu z pestrobarevného lučního kvítí. Její dívčí družina pak nosila skromnější věnečky z pampelišek, nebo kopretin.

Králko, králenko,
král tebe volá,
abys za ním šla,
že ti něco dá.

Dívčí skupinu vedl „král“, oblečený do dlouhých sukní a s ozdobenou větvíčkou v ruce – májíčkem. Králem ale také byla dívka, o něco starší než ostatní, zpívala sóla písní a určovala nejen směr průvodu, ale i místa, kde se bude koledovat.

Většinou slavnostní pochod zahájil král, který královnu vyzval k tanci pod červeným baldachýnem. Kolem nich tancovala děvčata z kolednické družiny. Poté se průvod vydal na slavnostní obchůzku vsí.

Podle úlohy dívek v králově družině se jim říkalo buď „prosebnice“, nebo „darovnice“. Prosebnice koledovaly o nadílku a v košíčku nosily vykoledovanou výslužku. Darovnice naopak obdarovávaly hospodářství posvěcenými zelenými větvíčkami. Až na úplném závěru obchůzky se objevil starší hoch, který vyzval královnu k tanci, a uvedl ji tím do světa dospělých.

Dnes se asi nejznámější svatodušní obchůzka královniček koná v Březském u Velké Bíteše.

Panímámo z Březského,
podarujte nás.
Pár vajíček od slepiček,
kousek másla od kraviček.

Hrábněte hezky zhluboka,
aby vás nebolela ruka do roka.
Děkujeme za našeho krále
a půjdeme o dům dále.

OTVÍRÁNÍ STUDÁNEK

Oslava Svatodušních svátků je dodnes v mnohých krajích spojována s čištěním studánek. K lesním pramenům a studánkám se vydal průvod prozpěvujících si dívek, v jehož čele byla královna. Podle staré pověry právě jen čisté a nevinné dívky mohly studánku vyčistit, aby pak stejně čistá a neposkvrněná zůstala i voda. Když děvčata došla k prameni, utvořila kolem studánky i královny kruh, zatancovala a zazpívala.

Voda z takto vyčištěných studánek má prý magickou moc a léčivou sílu. Lidé věřili, že jim tato čistá voda přinese štěstí, a proto vodou ze studánky kropili chlévy, aby byl dobytek zdravý a plný sil. Někde s ní hospodáři pokropili svá pole, aby si zajistili dobrou úrodu, a v některých krajích také sad či les, aby si zachovaly sílu a hojnost.

Vím já o studánce
na zelené louce.
Je v ní voda čistá,
napij se má milá.

Tahle vodička studená
je přes devět mezí voděná.
Peru tě, vodičko, po proudu,
ať máš celý rok vodu.

Jak studánka otvírá se,
otvírá se vždycky v máji,
tak se taky srdce lidská,
tak se taky otvírají.

U studánky seděla,
do klidné vody hleděla,
spatřila malou rybičku,
jak polykala vodičku.

Zažeň smetí ze studánky,
zažeň smetí v jarním vánku.
Ať se třpytí voda čistá,
ať se třpytí na dně džbánku.

Rybičko, ty jsi nemá tvář,
ty všelijaká kouzla znáš,
ty víš, co trápí srdce mé,
ty víš, kde můj miláček je.

K tomuto lidovému obyčeji se vztahuje slavná hudební kantáta Otvírání studánek, ke které básnický text napsal Miloslav Bureš a hudbu zkomponoval Bohuslav Martinů, světoznámý rodák z Poličky.

Královnička poklekla na šátek rozprostřený,
položila džbánek do stříbrné pěny.
Pak do všech světových stran vodu vylila,
aby si byli všichni zdravím jisti,
nabrala hrst loňského listí,
za sebe je hodila a k oblakům pravila:
Zlý moci zaháním, nemoci vyháním.

JÍZDA KRÁLŮ

Počátkem léta ožívá tradiční lidová slavnost, jízda králů. Dříve se tyto jízdy pořádaly v každé větší vesnici a byly nedílnou součástí konce svatodušního období. Dnes tímto obyčejem hýřícím barvami žije hlavně moravské Slovácko a nejznámější jízda králů se každoročně koná ve Vlčnově. Právo účastnit se jízdy králů náleželo mladým odvedencům, tedy hochům, kteří dosáhli dospělosti a byli povoláni na vojnu.

Přípravy ale začínaly už na podzim, kdy si skupina „legrútů“ (legrútů) vybrala svého krále. Být vybrán za krále je pro rodinu ve vsi vždy velkou poctou. Králem byl vždy zvolen ještě malý chlapec, protože hlavní podmínkou bylo, že král musel být ještě panic. Na jízdu králů se pak celou zimu připravovala většina obce. Chystaly se pentle, mašle a další pestrobarevné ozdoby na koně. V předvečer slavnosti si legrúti vyzvedli zvoleného krále, kterému starý král slavnostně předal korunu. Nový král spolu s legrútskou družinou se pak představil přespolním návštěvníkům.

Já slibuji vám na korunu svoji,
že budu moudře panovat
nad písničkami, tanci
a lidovými kroji.

V neděli ráno začínala jízda králů ranní mší v kostele a celé dopoledne se pak zdobili koně, toho královského pentlila vždy králova matka. Odpoledne si legrúti vyzvedli svého krále, který byl oblečen do dívčího kroje. Na bílého koně jej vysadil jeho otec, dal mu do úst bílou růži a od té chvíle už nesměl král promluvit. Jízdu králů legrúti zahajovali úvodní vyvolávkou:

Hýlom, hýlom! Počúvajte horní, dolní, domácí aj přespolní,
co vám budu povídati o svatodušní neděli.
Máme krále poctivého, ale velmi chudobného,
okradli nám ho na horách, na dolách, na krakovských mostinách.
Ukradli mu tři sta koní z prázdných stájí,
ukradli mu tři sta volů z prázdných dvorů.
Dobře, že tam neměl nic, byli by mu vzali eště víc.
Na krála, matičko, na krála!

Poté se průvod královny družiny vydal na spanilou jízdu vesnicí. Byla to vždy nádherná podívaná, plná slavnostních krojů a pestrobarevně nazdobených koní. Králův kůň byl po obou stranách doprovázen dvěma legrúty s tasenými šavlemi. Legrúti se předháněli, kdo z nich vymyslí a zvolá nejvtipnější či nejvýstižnější vyvolávku (hlášku), která směřovala na hospodáře, čeleď nebo kohokoliv jiného z přihlížejících. Těmito vtipnými výroky, a se slovy „Na krála, matičko, na krála“, legrúti žádali o nějaký dar nebo peníze.

Letnicím se také říkalo koláčové svátky, protože se o těchto svátcích všude připravovalo dobré jídlo a pekly se nejrůznější dobroty. Tradiční staročeskou pochoutkou byly **kosmatice** – čerstvě natrhané květy černého bezu, usmažené v trojobalu jako řízky.

